

vezetők álláspontját az államnyelvtudásról és a címben is említett vegyes házasságról. Van, aki a vegyes házasság pozitív hatásait említi, mely két kultúra, s ezzel együtt két nyelv elsajátításával a családban születő gyermekeket előnyös pozícióba helyezheti, de van, aki az asszimiláció egyik alternatíváját látja ebben. A másik vizsgált terület az államnyelv elsajátításának kérdése, melynek vizsgálatakor kiderült, hogy még az ifjúsági szervezetek vezetői sem ismerik megfelelően az államnyelvet, de mindenképpen biztató az a tény, hogy emellett egyre inkább igény van a magyar nyelv tanulására.

A Hodinka Antal Kutatóintézet könyve átfogó képet nyújt a műhelyben folyó munka változatosságáról, széles perspektívájáról. A legfrissebb vizsgálati eredmények megismerésével betekintést nyerhetünk a kutatók által vizsgált területek elméleti és gyakorlati problémáiba, hozzájárulva ahhoz, hogy a tetten ért problémák előtérbe kerüljenek, s megoldásuk minél előbb megvalósulhasson.

Fábián Beáta

KISEBBSÉGEK KULTÚRÁJA

Valóság, propaganda és mítosz. A csehszlovákiai menekültek kiadói tevékenysége nyugaton az 1968-1989 közötti időszakban

Orság, Petr: Mezi realitou, propagandou a mýty. Vydavatelské aktivity československých exulantů na Západě v letech 1968-1989. = Český časopis historický. 113. r. 2015. 1. no. 97-144. p.

A tanulmány szerzője a csehszlovákiai emigráns sajtó azon meghatározó elemeit vizsgálja, amelyekkel képesek voltak befolyásolni és együttesen kialakítani a csehszlovákiai emigránsok sajtótevékenységét nyugaton az 1968 augusztusát követő időszakban.

Ez a média az emigránsok közszféréjének legfőbb kommunikációs eszköze volt, amely fokozatosan épült ki a demokratikus nyugaton. Olyan speciális szociális-kommunikációs és információs teret hozott létre, amely képes volt a csehszlovákiai közélet eseményeit kritikusan megvitatni. A kommunista rendszer ezt a médiát az ellenséges ideológiai diverzitás eszközeként tekintette és bár a nyilvánosság előtt igyekezett bagatellizálni annak jelentőségét, a háttérben a titkosszolgálat igen nagy figyelmet szentelt neki.

Az 1968 augusztusát követő emigrációs hullám következtében megélnékült és újraértelmeződött az emigránsok közszféréja. A reformkommunisták legaktívabb és legbefolyásosabb nyugatra emigrált képviselői a nyugati média és a baloldali politikai mozgalmak fókuszába kerültek. Az egykori reformkommunisták legjelentősebb, nyugatra emigrált képviselője, *Jiří Pelikán* legfőbb céljának azt tekintette, hogy a nyugati nyilvánosságot tájékoztassa az otthoni történésekről. Szerteágazó kapcsolatai révén (Csehszlovákiában a Nemzetközi Diákszövetség elnöke, a Csehszlovák Televízió főigazgatója és parlamenti képviselő is volt) együttműködhetett a német és az olasz televízióval, különböző újságokban publikálhatott és nyilvánosan szerepelhetett a médiában.

Az egykori kommunisták emigrálásával új helyzet alakult ki: a kommunizmus ellenzői és áldozatai szembe találták magukat politikai ellenfeikkel, a volt kommunista funkcionáriusokkal. E két csoport egymás közötti kommunikációja nehézkes és feszültségekkel teli volt, de termékenyen írta át az emigránsok közsféráját.

A kommunista rezsim emigrációba vonult prominens képviselői főként Nyugat-Németországban és Svájcban telepedtek le. Egy részük az 1951-től sugárzó Szabad Európa Rádiónál helyezkedett el, amely rádió Csehszlovákiában véleményformáló szerepet játszott: rendszeresen idéztek és közöltek részleteket az emigráns sajtótermékekből. A rádió állandó munkatársának lenni biztos egzisztenciát jelentett.

Bár Csehszlovákiában az államhatalmi szerveknek az emigrációs publikációs tevékenységet nem állt módjukban cenzúrázni, a befogadó országok korlátozó rendelkezésekkel igyekeztek visszafogni ezt a tevékenységet, amely ráadásul nehézségekkel küzdött személyi, anyagi és technikai hátterét tekintve.

Az augusztus utáni időszakban két fő publikációs irányzat különíthető el. Az első csoportba tartoznak a többségében meghatározott területen élő emigránsoknak szóló információs folyóiratok, közlönyök, hírlapok (pl. *Frankfurtský kurýr*), a másik kategóriába pedig tartalmilag színvonalasabb, jelentősebb szerzői háttérrel rendelkező, főként a csehszlovákiai közönséget célzó sajtótermékek tartoznak (pl. *Listy, Právo lidu*).

Az emigráns sajtótermékek példányszáma száztól legfeljebb néhány ezerig terjedt (a müncheni *Text* 1970-ben 5000 példányban jelent meg, a zürichi *Zpravodaj* legmagasabb példányszáma 2500 volt).

A kiadói tevékenység alfája és omegája a megfelelő tőke volt, amiből sosem volt elegendő. Néhány esetben a már nagyobb kapcsolatrendszerrel bíró korábbi emigránsok (február utániak) segítettek egy-egy lap elindítását. Később a szerkesztőségek előfizetésekből, kisebb hirdetések-ből és időszakos támogatásokból igyekeztek bevételeiket biztosítani. Az olvasók gyakran nem is sejtették, hogy a szerkesztőséget csupán néhány önkéntes egyén alkotja, akik ingyen, ill. minimális bérért, szabad idejük rovására végzik a munkájukat.

Egészen más volt a helyzet a csehszlovákiai olvasókat megcélzó sajtótermékek finanszírozásánál: látszólag az előfizetések fedezték a

kiadással járó és az otthoniakkal való hatékony illegális összeköttetés fenntartásának költségeit. A kiadással és terjesztéssel járó költségek finanszírozása és a források eredete nem volt nyilvános és egyértelmű. Pl. a *Listy* egykori reform kommunistái elfogadhatatlannak tartották volna, hogy pénzt fogadjanak el és együttműködjenek eszmei ellenfeleikkel, ezért nem tudhatták meg, hogy a CIA támogatja az újság terjesztését Csehszlovákia területére.

A *Svědectví* folyóirat emblematikus alakja Pavel Tigrid sosem árulta el az újság fő mecénásának nevét, ugyanis döntően amerikai kormányzati forrásokból kaptak támogatást. Azonban az otthoni titkosszolgálat tisztában volt azzal, hogy Tigridet ki támogatja, ezért távollétében 1967-ben 14 év börtönre ítélték és az ítéletben az olvasható, hogy a New York-i Szabad Európa Bizottság és az International Advisory Council nevezetű amerikai kommunistaellenes szervezet a fő támogatója.

A Rómában kiadott *Listy* finanszírozási forrásait az alapító, Jiří Pelikán kitűnő kapcsolataiban kell keresni. Az olasz szocialista párt magas beosztású tagja Betino Craxi már az újság alapításakor is felkínálta segítségét és a szocialista párt a továbbiakban is támogatta a kiadást. A másik forrás a Svédországban letelepedett Zdeněk Hejzlar közbenjárása által skandináv szocialista csoportoktól és a Charta 77 alapítójától, František Janouch mecénástól származott.

Feltehetően Tigrid terelte Pelikánt az „amerikai források” felé, amikor megismertette George Mindennel, aki a CIA keretén belül szervezte meg a kiadványok disztribúcióját a vasfüggönyön túlra. Mindentől származott a *Listy* költségeinek egy része is. Miután 1979-ben Pelikán európai parlamenti képviselő lett, a *Listy* szerkesztését Vladimír Tosek vette át, bérét és az újsággal járó költségeket Pelikán fizette.

A *Právo lidu* emigrációs folyóirat Jiří Loewy szerkesztésében jelent meg a német szociáldemokraták támogatásával, később a támogatókhoz csatlakoztak a holland szociáldemokraták és a Párizsban élő emigráns, Jiří Veltruský is. Loewy további amerikai szervezetektől is szerzett támogatást. Azonban a 80-as évek második felében a fő anyagi támogatások kiapadásával az újság nehéz helyzetbe került.

A sajtótermékek Csehszlovákiába történő szállítása és terjesztése nem volt könnyű feladat. A szállítás legalapvetőbb módja a posta volt,

de közvetítőnek használták a nyugatra utazó csehszlovák állampolgárokat, ill. Csehszlovákiába utazó külföldieket is. 1970-től 1989-ig nem hivatalos kommunikációs csatorna működött a nyugat és Csehszlovákia között, amelyen keresztül több száz kilogramm emigráns folyóirat, idegen nyelvű irodalom, anyagi segítség, műszaki eszköz és gyógyszer jutott át a határon. A csatorna értelmi szerzői Pelikán és Petr Pithart voltak. Pelikán emigráns, Pithart pedig az Oxfordi Egyetem csehszlovák vendéghallgatója volt, aki hazatérte után részt vett az egyik legnagyobb illegális kommunikációs csatorna kiépítésében és működtetésében Csehszlovákia és a nyugat között.

Császári Éva

KISEBBSÉGI POLITIKA

Van-e élet az autonómia után?

Borbély István: Van-e élet az autonómia után? Koinónia Kiadó, Cluj Napoca – Kolozsvár, 2014, 208. p.

Van-e élet az autonómia után? – teszi fel a költői kérdést Borbély István egykori újságíró, aki a Koinónia Kiadó gondozásában 2014-ben megjelent, azonos címet viselő interjúkötetében a romániai (hovatovább az európai) közéletben mindmáig igen nagy aktualitásnak örvendő témát, nevezetesen az erdélyi autonómia kérdéskörét – annak elvi és gyakorlati lehetőségeit, kihívásait – igyekszik interjúalanyai segítségével alaposan körbejárni. Szerkesztőként Borbély István mindenek előtt arra törekedett, hogy az autonómia fogalmát, illetve annak gyakorlati lehetőségeit a lehető legrészletesebben tárja olvasóközönsége elé, kitérve a téma minden lehetséges politikai, gazdasági és társadalmi aspektusára. Ennek érdekében interjúkötetében a legkülönbözőbb szakterületekről igyekezett a témában illetékes és hozzáértő szakembereket megszólaltatni – nem eredménytelenül: sokan, sokféleképpen írtak már a székelyföldi autonómiáról, de az ominózushoz hasonló komplex mű nem született a témában.

Sajnálatos módon a román fél részéről ez esetben is egyértelműen tapasztalható volt a témától való elzárkózás, több román interjúalany ugyanis utolsó pillanatban lemondta az interjút – pedig nagyon érdekes és hasznos lett volna megismerni az ő álláspontjukat is.

„Hiányolok egy objektív „üzleti tervet” az autonóm terület működőképességéről...”

A kötet első interjúalánya, Juhász Jácint a fő hangsúlyt az autonómia gazdasági aspektusaira helyezi, vagyis a területileg autonóm régióra, mint önálló üzleti vállalkozásra tekint. Ebből a szemszögből nézve – vélemény-